

ORGANIZÁCIA A CHARAKTER VEREJNEJ SPRÁVY V ČESKOSLOVENSKU V ROKOCH 1945 - 1948

*THE ORGANISATION AND NATURE OF PUBLIC ADMINISTRATION IN CZECHOSLOVAKIA
IN THE PERIOD OF 1945 – 1948*

JUDR. RASTISLAV KAŠŠÁK, PHD.

ADVOKÁT,

PANEURÓPSKA VYSOKÁ ŠKOLA – FAKULTA PRÁVA

RASTISLAV.KASSAK@UNINOVA.SK

KEÚČOVÉ SLOVÁ: verejná správa, vývoj, história, komunistická strana Československa, národný výbor

KEY WORDS: public administration, development/evolution, The Communist Party of Czechoslovakia, national committees

ABSTRAKT:

Autor sa v článku venuje relatívne detailnému rozboru verejnej správy v Československu po druhej svetovej vojne. Osobitný dôraz pritom kladie na obdobie rokov 1945 – 1948. Skúmanie príslušných inštitútov však neostáva len na úrovni pozitívnoprávnej, ale autor sa v nemalej miere otázkami verejnej správy zaoberá aj z hľadiska politológie, resp. verejnej politiky. Koncentrovanie záujmu autora je pritom na inštitúte tzv. národných výborov a ich legitimitate.

SUMMARY/ABSTRACT:

Within the article, the author studies the development of public administration on the territory of the Czechoslovak Republic in the period of 1945 – 1948. It is worth mentioning that the author does not study the topic only from the perspective of law but also deals with the matters from the viewpoint of political sciences (public policy). It is, however, clear that the focus area of the article is the operation and the legitimacy of the so-called national committees.

Len niekoľko rokov po druhej svetovej vojne začali príslušné orgány štátu tvoriť predpisy, ktoré do veľkej miery vychádzali z nových spoločenských „potrieb“ a politických ukazovateľov. Postupne sa prijímali nové kódexy – trestnoprávne aj správnoprávne, a to tak hmotné, ako aj

procesné.¹ Súčasťou úvah prezentovaných v emigrácii v čase druhej svetovej vojny o povojnovom usporiadaní Československa bola i problematika verejnej správy, a to tak v rovine orgánov verejnej správy

---

¹ POTASCH, P.: Povojnová právna úprava správnych deliktov – priestupkov v ČSR a jej možné reflexie v súčasnosti. In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – Vedecký časopis Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy. č. 3/2010, Bratislava, 2010, s. 39.

z hľadiska hmotnoprávneho, ako ja v rovine ich činnosti, t.j. z aspektu procesnoprávneho². V tejto súvislosti bola nastolená otázka kontinuity či diskontinuity povojnovej verejnej správy s verejnou správou z prvej republiky. Takmer všetky politické sily, ktoré sa diskusí o povojnovom usporiadaní Československa zúčastnili, sa priklonili skôr k princípu diskontinuity. V tomto čase sa taktiež znovu objavuje myšlienka obnoviť tradíciu národných výborov.

Národné výbory majú v našich dejinách bohatú tradíciu. Stretávame sa s nimi v revolúcii rokov 1848/1949, na sklonku boja za získanie samostatnosti Československa v rokoch prvej svetovej vojny a opätovne sa objavili v tragickom období druhej svetovej vojny. V tejto dobe sa stali národné výbory ilegálnymi, koordinačnými a zjednocovacími orgánmi odboja nášho ľudu a postupne sa menili v revolučné orgány ľudovej moci. Vznikali a utvárali sa ako dôsledok postupného formovania a upevňovania národnej fronty od roku 1939. V prvých mesiacoch okupácie predstavovali predovšetkým základňu, na ktorej sa zjednocovala aktivita rôznych zložiek odboja. Postupne boli však buď rozbité, alebo sa ich činnosť

utlmila. Nový rozmach činnosti nastal v rokoch v 1941 až 1943. Súvisel predovšetkým s rozvojom domáceho odboja po napadnutí Sovietskeho zväzu a s prehľbovaním spolupráce medzi komunistickým a nekomunistickým hnutím odporu. Ďalšia etapa rozvoja ilegálnych národných výborov v českých krajinách patrila do rokov 1944 až 1945, na Slovensku vystúpili najmä v súvislosti so Slovenským národným povstaním.

Z tradícií národných výborov do istej miery vyšiel aj zahraničné odboj, keď v Paríži ako prvý významný reprezentant československej štátnosti vznikol Československý národný výbor, ktorý sa stal dočasným ústredným orgánom formujúcej sa emigrácie na Západe. Tradícia národných výborov sa teda už na začiatku vojny ukázala ako veľmi silná. Nie je preto divu, že v úvahách domáceho i zahraničného odboja o povojnovom usporiadaní československého štátu zaujali národné výbory významné miesto.

Formovanie programov povojnovej verejnej správy súviselo pochopiteľne s celkovou kryštalizáciou predstáv o charaktere nového Československa pochádzajúceho z národnooslobodzovacieho boja českého a slovenského ľudu. Problém kontinuity či diskontinuity povojnového

---

² POTASCH, P. Všeobecné správne konanie. In POTASCH, P. et al. *Vybrané správne procesy (teoretické a praktické aspekty)*, Eurokódex : 2010, ISBN 978-80-89447-19-0, str. 14

Československa s prvou republikou bol základom všetkých diskusií o štátnom, právnom a politickom usporiadaní československého štátu po porážke fašizmu. Verejná správa ako dôležitá súčasť politického mechanizmu bola predmetom záujmu predstaviteľov oboch krídel odboja. Prvé snahy o presadenie myšlienky národných výborov do povojnového Československa sú údajne datované približne do prelomu rokov 1942 a 1943, kedy došlo v Kujbyševе k sérii rozhovorov medzi zástupcami moskovského vedenia KSČ so sociálnymi demokratmi. K najvýznamnejším záverom týchto rozhovorov patrila práve myšlienka národných výborov, ktoré sa mali podľa predstáv ľavice stať nielen orgánmi stojacimi v čele ozbrojeného boja českého a slovenského ľudu, ale aj základom demokratickej formy štátneho zriadenia. Národné výbory kreované z volieb mali byť aj orgánmi, ktoré by plne zabezpečili prechod k novému ústavnému systému. Účastníci rokovaní sa dohodli, že už v čase vstupu spojeneckých vojsk na naše územie budú národné výbory, ako orgány demokratickej vlády, schopné zabezpečiť a vykonať všetky revolučné opatrenia spojené s oslobodzovacím zápasom.³

---

³ Grónský, J.: Dějiny československého státu a práva 1938 – 1948, Praha 1971, s. 56.

Pre ďalšie obdobie bol určujúci trend postupného zblížovania a nadväzovania spolupráce komunistického a občianskeho odboja vrcholiaceho v decembri 1943 pri rokovaníach Edvarda Beneša s predstaviteľmi komunistickej strany v Moskve. V rámci tohto procesu došlo k niekoľkým stretnutiam E. Beneša so zástupcami KSČ vo Veľkej Británii, na ktorých sa postupne objasňujú stanoviská oboch krídel odbojového hnutia. Jedným z nich boli rozhovory z 1. júla 1944, pri ktorých boli nastolené stanoviská k vedeniu národno-oslobodzovacieho boja a problémy usporiadania pomerov v oslobodenej vlasti. Pri týchto rozhovoroch údajne prezident Beneš myšlienku národných výborov akceptoval, aj keď na druhej strane zdôrazňoval, že na vytvorenie národných výborov doma ešte nedozrela situácia. S ich formovaním počítal približne 4 až 6 mesiacov pred zrútením Nemecka.⁴

Oveľa podrobnejšie sa o koncepciách komunistickej strany týkajúcich sa národných výborov dočítame v tzv. druhom liste, ktorý bol prezidentovi Benešovi odovzdaný bezprostredne po jeho príchode do Moskvy v decembri 1943, ktorý sa týkal problémov prechodných opatrení na oslobodených územiach. Z návrhu predloženého E.

---

⁴ Cesta ke květnu I., 1, Praha 1965, s. 35.

Benešovi vyplýva, že komunisti predpokladali existenciu národných výborov ako orgánov vyplývajúcich z národnooslobodzovacieho boja, ktoré budú volené priamo ľuďom. Národné výbory vyšších stupňov sa mali voliť nepriamo, t.j. okresné národné výbory zástupcami miestnych národných výborov a krajské národné výbory delegátmi zvolenými národnými výbormi okresnými. Všetky krajské národné výbory mali potom tvoriť spolu provizórne Národné zhromaždenie.⁵ Táto koncepcia národných výborov sa taktiež stala predmetom moskovských rokovaní predstaviteľov KSČ a prezidenta Beneša v dňoch 13. až 20. decembra 1943. Obe strany dospeli k záveru, že po vojne bude štátny aparát v rozvalinách, Nemci vyhnaní a kolaboranti odstránení. V tejto situácii mali národné výbory vybudované v miestnom, okresnom a krajskom meradle hrať úlohu orgánov novej štátnej správy a okamžite sa ujať výkonnej moci. Obe strany sa v podstate zhodli aj na spôsobe ich utvárania tak, ako to navrhli komunisti v tomto druhom liste. Kompetencie národných výborov mali zodpovedať pôsobnosti a právomoci prvorepublikových samosprávnych orgánov a mali byť ďalej rozšírené o bezprostredné úlohy štátnej správy, ako aj tie, ktoré by vláda na národné výbory

---

⁵ Tamtiež, s. 37.

preniesla. Miestne národné výbory by teda mali kompetencie obecných zastupiteľstiev, okresné národné výbory by prevzali okruh pôsobnosti okresných zastupiteľstiev a okresných politických správ a krajské národné výbory (pre Čechy, Moravu, Slovensko a Podkarpatsko) by nastúpili na miesta krajských zastupiteľstiev a krajských politických správ.⁶

Výsledky moskovských rokovaní sa zdali v tomto smere ako úspešné a zdalo sa, že hlavné problémy v otázke národných výborov sa podarilo vyriešiť, svedčilo o tom aj posolstvo prezidenta Beneša prednesené vo vysielaní londýnskeho rozhlasu 3. februára 1944, v ktorom vyzval ku vytváraniu „*národných výborov vo všetkých obciach, okresoch a krajinách teraz ako orgánov jednotného boja a po oslobodení československého územia, ako demokratických orgánov verejnej správy.*“ Ďalší vývoj však ukázal, že nie všetky zložky emigrácie boli s týmto stanoviskom uzrozmene. Charakteristický obraz podáva priebeh diskusie prebiehajúce na pôde londýnskej Štátnej rady, kde hlavným hovorcom bol minister vnútra Dr. Slávik. Už 28. februára 1944 tu prehovoril o chystanom dekrete o národných výboroch, ktoré považoval za inštitúcie len dočasné,

---

⁶ Tamtiež, s. 38-39; Laškovička, B.: V Londýně za války, Praha 1978, s. 316n.

oprávnené len do doby, než sa oslobodených území republiky bude môcť ujať zákonná vláda. Príznačné bolo, akým spôsobom vymedzil kompetencie národných výborov, keď napríklad krajiniské národné výbory mali plniť funkciu iba poradných orgánov zemskeho prezidenta.⁷

Ešte otvorenejšie formuloval Dr. Slávik stanovisko o prechodnej, poradnej a pomocnej funkcii národných výborov vo svojom vystúpení dňa 21. marca 1944. V doslovu k diskusii o osnove dekrétu o národných výboroch vyhlásil v Štátnej rade, že je nutné rozlišovať jednotlivé etapy revolúcie: iné mali byť úlohy národných výborov v období ilegality, iné v prechodnej dobe, kým sa vláda neujme moci a iné v dobe – „*kedy sa vráti do normálnych koľají*“.⁸ S týmto vystúpením

---

⁷ Cesta ke květnu I., 1, s. 94-95.

⁸ Doslova pritom uviedol cit.: „*národní výbory budou politickými, v přechodné době i rozhodujícími orgány a nemohou nahradit úřady. Není myslitelné, aby si vytvořily svůj zvláštní úřední aparát... Souhlasím, že lid vyrostlý v Masarykově demokracii nesnesl by polodemokratický řád, jmenované sbory a komise a omezení lidových orgánů jen na funkce poradní. Souhlasím též, že národní výbory do té doby, dokud nebude skutečným demokratickým způsobem volených sborů, mají být skutečným nositelem vůle lidu... Národní výbory mají mít vedení, musí dávat politickou direktivu, mají správní a vládní funkce, zvláště pokud vláda plně fungovat nebude, ale byla by podle mého skromného názoru chybou, kdybychom národní výbory obtěžovali vybavováním drobných záležitostí, na které jsou určeny úřady, které musí být právě přičiněním národních výborů okamžitě očištěné... Národní výbory nemohou si tvořit svůj*

ostro kontrastovalo stanovisko, ktoré zaujali zástupcovia KSC v Štátnej rade. V prvom rade vyslovili zásadný nesúhlas s návrhom na vymedzenie právomocí národných výborov, najmä obecných a okresných, pretože sa tým fakticky dostanú na vedľajšiu koľaj. Podľa ich mienky nebolo možné previesť politickú moc okresných národných výborov na starý úradnícky aparát bez ohľadu na to, čo v minulosti urobil. Odmietli ďalej koncepciu, že národné výbory by mali byť len poradnými orgánmi a vyslovili názor, že sa musia stať skutočne výkonnými orgánmi v obciach, okresoch a krajinách. Zdôraznili ďalej, že v žiadnom prípade nebude možné prevziať celý štátny aparát, ale len jednotlivcov, a to vtedy, ak budú na každom kroku pod dozorom politickej autority. Avšak ani týmto jednotlivcom sa nemala zverovať politická moc, ale sa mali stať len technickými pracovníkmi.⁹

Toto stanovisko bolo podporované aj moskovským vedením KSC, ktoré 14. apríla 1944 predložilo návrhy na úpravu situácie na oslobodených územiach. V otázke národných výborov, ktorá bola zahrnutá do piatej a šiestej kapitoly uvedeného dokumentu, opakovalo vedenie

---

vlastní administrativní aparát, ony však musí dohlížet na správní fungování úřadů a musí dávat politické instrukce úřadům..." (Cesta ke květnu I., 1, s. 101).

⁹ Cesta ke květnu I., 1, s. 97, 101.

KSČ v zásade to, čo bolo schválené a vyslovené pri moskovských rozhovoroch v decembri minulého roku.¹⁰

Dňa 16. apríla 1944 vydala svoje stanovisko k národným výborom i londýnska vláda a to v podobe vyhlásenia k tvoreniu národných výborov a o smerniciach pre ich organizáciu a činnosť. Hoci bolo vládne vyhlásenie ešte čiastočne ovplyvnené postojom ministra vnútra, zohralo pozitívnu úlohu, pretože podporilo zakladanie národných výborov a ich činnosť v ilegalite. Znamenalo politické uznanie národných výborov ako orgánov verejnej správy, avšak len dočasných. Zároveň sľubovalo urýchlené vydanie dekrétu prezidenta republiky o pôsobnosti národných výborov na oslobodených územiach až po vytvorenie riadne zvoleného Národného zhromaždenia.¹¹

Ďalšie týždne a mesiace boli v znamení búrlivých diskusií o charaktere a postavení národných výborov ako na pôde Štátnej rady, tak v radoch politických strán. Zjednodušene povedané stáli proti sebe názory komunistov a ostatných politických strán.¹² Vojnová politická situácia v lete

1944 si nakoniec vynútila, aby vláda i prezident rozhodne konali. Na Západe pokračovalo rýchlym tempom oslobodzovanie Francúzska, na východe sa Červená armáda začala blížiti k našim hraniciam. Teraz sa prirodzene stalo aktuálne vydanie dekrétu o správe oslobodených území, ktorého zásady boli načrtnuté vo vládnom prehlásení zo 16. apríla 1944. V daných pomeroch pristúpilo k riešeniu celej otázky aj moskovské vedenie KSČ a koncom augusta 1944 vypracovalo nový návrh na úpravu národných výborov, ktorý 31. augusta z Moskvy telegraficky tlmočil vládny delegát Němec predsedovi vlády J. Šramkovi a odporučil jeho prijatie. Týmto návrhom bol prekonaný skorší projekt vedenia KSČ v Británii, ktorý sa prejednával v bloku socialistických strán začiatkom mája, pričom tento bol oveľa podrobnejší, najmä pokiaľ išlo o kompetencie národných výborov, spôsob ich volieb, odvolateľnosti poslancov atď.

V prvej polovici septembra 1944 bola osnova dekrétu o národných výboroch dokončená, 13. septembra ju schválila vláda a po niekoľkých týždňoch odkladu podpísal prezident Beneš 4. decembra 1944 ústavný dekrét o národných výboroch a Dočasnom národnom zhromaždení publikovaný publikovaný pod číslom 18 Úradného vestníka.

¹⁰ Tamtiež, s. 106n.

¹¹ Tamtiež, s. 111.

¹² Novotný, J.: Boj o první legální úpravu národních výborů v roce 1944, Právněhistorické studie 21, Praha 1978, s. 58 - 62; Československé listy č. 9 a 16 z 15. mája 1944 a 1. septembra 1944.

Podľa článku 1 vyššie uvedeného dekrétu prezidenta republiky mali byť na území republiky oslobodenom od nepriateľa vytvorené miestne, okresné a krajské národné výbory ako dočasné orgány verejnej správy vo všetkých ich odvetviach. V oblasti štátnej správy mali byť podriadené vláde, článkom 3 bola vláda splnomocnená, aby svojimi nariadeniami s platnosťou zákona upravila dve dôležité otázky, jednak voľby do národných výborov, jednak ich právomoc. Tieto nariadenia museli byť podpísané prezidentom republiky.

Tieto ustanovenia boli do značnej miery kľúčové a mohli významne ovplyvniť ďalší osud inštitúcie národných výborov. V prvom rade išlo o vymedzenie národných výborov ako dočasných orgánov. Ďalej to bola otázka kompetencií týchto národných výborov, resp. ich vymedzenie nariadením vlády. Prezident spolu s podpisom dekrétu adresoval oficiálne publikovaný list predsedovi vlády, v ktorom vyvodil, že citované ustanovenie by snád mohlo vzbudiť dojem, akoby národné výbory mali prevziať priamo výkon celej administratívnej agendy. Podľa jeho mienky však tomu tak nebolo a otázka, nakoľko k prenosu kompetencie na národné výbory dôjde a v akom rozsahu ju mali vykonávať prostredníctvom existujúcich orgánov, zostávala otvorená,

resp. mala ju vyriešiť vláda. Prezident Beneš zároveň podčiarkol, aby sa pritom vedľa hľadiska demokratizácie správy rozhodne nezabudlo na nevyhnutnosť rešpektovania požiadavky odborného výkonu.¹³ V tejto interpretácii bola však pôsobnosť národných výborov priamo závislá na zložení vlády oslobodenej republiky, ktorá ju podľa svojho charakteru mohla obmedziť alebo naopak stanoviť ako čo možno najširšiu.

Diskusiu vyvolala tiež otázka úpravy volieb do národných výborov, s ktorou úzko súviselo aj vytvorenie Dočasného národného zhromaždenia. To malo v zmysle článku 2 citovaného dekrétu vziť z národných výborov ako dočasný zákonodarný orgán, ktorému bola zodpovedná vláda. Podrobnosti o spôsobe jeho vzniku a pôsobnosti mal upraviť osobitný ústavný dekrét prezidenta. Ten v spomínanom liste naznačil, že pri príprave dekrétu č 18/1944 Úr. vest. bol proti tomu, aby sa v ňom objavila konštrukcia, že Dočasné národné zhromaždenie malo vziť z národných výborov, pretože podľa jeho slov by to mohlo vytvoriť zdanie, že voliteľní by boli práve len členovia národných výborov. Z faktu, že táto zásada bola nakoniec do dekrétu predsa len pojatá,

---

¹³ Text listu citovaný podľa : Nové zákony a nařízení Československé republiky 1945, roč. VII -1, Praha 1945, s. 176- 177. Oficiálne bol publikovaný v Úradnom vestníku československom.

vyvodil, že úprava pasívneho volebného práva do parlamentu zostala otvorená. V máji sa vláda preberajúca návrhy nariadenia o národných výboroch, vrátila k tejto otázke a vyslovila požiadavku, aby sa voľby do národných výborov všetkých stupňov konali na základe všeobecného, rovného a priameho volebného práva, tajným hlasovaním. Z nich potom malo byť volené Dočasné národné zhromaždenie. Lenže to nebolo v pomeroch, ktoré u nás po vojne boli, dosť dobre možné. Medzi iným sa očakávali veľké presuny obyvateľstva v súvislosti s osídľovaním pohraničia a odsunom Nemcov a transferom Maďarov, veľmi ťažko by sa mohla urýchlene vykonať evidencia voličov, nejasné boli politické práva kolaborantov a pod.¹⁴ Trvať za tejto situácie na požiadavke všeobecných, rovných a priamych volieb v praxi znamenalo odsunúť termín ich konania do nedohľadna. Tým skôr to platilo o zriadení Dočasného národného zhromaždenia.

Dekrét č. 18/1944 Úr. vest. takisto riešil situáciu v obciach a okresoch s prevažnou väčšinou tzv. „štátne nespoľahlivého obyvateľstva“. Tu namiesto národných výborov mali byť vymenovaní správni komisári alebo komisie a k nim, podľa miestnych pomeroch, pribrať k spolupráci

zástupcu „štátne spoľahlivého obyvateľstva“. Čo sa rozumelo pod pojmom nespoľahlivé obyvateľstvo, a kde sa teda mala správa zabezpečovať pomocou zvláštnych orgánov, dekrét priamo neurčoval. Staršie definícia tohto pojmu, obsiahnutá v zákone č. 131/1936 Zb. o obrane štátu, nebola vzhľadom k úplne odlišným pomerom použiteľná. V praxi sa toto ustanovenie dotýkalo v prvom rade oblastí pohraničia štátu s nemeckou menšinou.

V záverečnej časti vymedzil dekrét pojem prechodné obdobie, ktoré začínalo dňom, kedy niektorá časť republiky bude oslobodená z nepriateľskej moci, s tým, že jeho koniec malo určiť riadne zvolené Národné zhromaždenie. Ústavný dekrét o národných výboroch a Dočasnom národnom zhromaždení bol výrazom pomeroch v predvečer oslobodenia republiky, najmä pokiaľ išlo o vzťah jednotlivých smerov zahraničného odboja. Ďalší vývoj inštitúcie národných výborov závisel na situácii, ktorá sa utvárala po oslobodení republiky. Odpoveď tu naznačovali už rokovania okolo príprav vládneho programu.

Dňa 5. apríla 1945 bol v Košiciach slávnostne vyhlásený prvý povojnový vládny program, ktorý objasňoval hlavné úlohy najbližšieho obdobia a ktorý vstúpil

---

¹⁴ Kučera B.: Prozatímní národní shromáždění. Právník, 1976, č. 3, s. 211-212.

do československých dejín ako tzv. Košický vládný program.

V kapitolách týkajúcich sa charakteru oslobodenej republiky bolo zakotvené, že náš štát bude ľudovou demokraciou, ktorá zabezpečí základné politické, hospodárske a sociálne zmeny. Problematika štátnej správy bola riešená v V. kapitole.¹⁵

V českých krajinách a na Slovensku začali vznikať národné výbory v období národnooslobodzovacieho boja. Hneď po oslobodení bolo treba v nadväznosti na Košický vládný program pripraviť pre

---

¹⁵ Kde sa doslova uvádzalo: „Na rozdíl od dřívějšího byrokratického, lidu vzdáleného správního aparátu tvoří se v obcích, okresech a zemích, jakožto nové orgány státní a veřejné správy, lidem volené národní výbory. Tyto lidem volené, pod neustálou kontrolou lidu stojící a až na další lidem odvolatelné národní výbory budou v obvodu své působnosti spravovat všechny veřejné záležitosti a dbát vedle orgánů ústředních o veřejnou bezpečnost a zřídí si podřízený jim demokratický úřednický aparát. Vláda bude svou politiku uskutečňovat přes národní výbory a plně se o ně opíratí. Všechny správní a násilnické orgány a instituce, vytvořené bývalými režimy okupantů a zrádců, se zrušují. Pro prozatímní správu obcí a okresů s většinou státně nespolehlivého, neslovanského obyvatelstva budou určeny správní funkce.

Osvobozený lid vyšle do národních výborů své nejlepší představitele, nehledě i na to, jsou-li nebo nejsou-li příslušníky některé politické strany, kteří se však osvědčili v boji proti cizáckým vetřelcům a zrádcům a svými činy dokázali a dokazují skutečné vlastenecké cítění a demokratické přesvědčení. Zároveň však bude lid a vláda bedlivě střežit, aby se do národních výborů nevetřely živly, které spolupracovaly s okupanty, podporovaly zrádce a ve službách nepříteli si získaly mrzké osobní výhody.“ Program prvej vlády Národnej fronty Čechov a Slovákov. Zbierka dokumentov. Praha: Ministerstvo informací 1945, s. 15-16.

národné výbory právnou úpravu. Tá bola v českých krajinách obsiahnutá najmä vo vládnom nariadení č 4/1945 Zb. (v znení nariadenia č 44/1945 Zb.) vykonávajúce dekrét prezidenta republiky č 18/1944 Úr. vest.. Nariadenie vytváralo v zhode s dekrétom trojstupňovú štruktúru, a to miestne, okresné a krajské národné výbory, ktoré označovalo ako zastupiteľské orgány a orgány verejnej správy vo všetkých ich odboroch. Na rozdiel od citovaného dekrétu sa už nepoužívalo výrazu dočasné orgány. V oblastiach s väčšinou tzv. „štátne nespolehlivého obyvateľstva“ boli v duchu vládneho programu zriadené inštitúcie správnych komisií s rovnakými právomocami ako národné výbory.

Vládne nariadenie č 4/1945 Zb. teda upravovalo miestne orgány štátnej moci a správy, ktoré kumulovali rovnaké prostriedky, ktoré boli predtým zverené verejnej správe v dvojkoľajnom ponímaní. Táto požiadavka bola opätovne výslovne podčiarknutá v obežníku ministerstva vnútra B-7000-31/8-45-III/2 z 3. septembra 1945. Likvidáciou dvojkoľajnosti malo dôjsť k položeniu základov novej politickej moci u nás. Národné výbory sa stali prakticky jedinými miestnymi orgánmi štátnej moci a správy.

Národné výbory na Slovensku boli zriaďované na základe nariadenia

predsedníctva Slovenskej národnej rady č. 26 Zb. n. SNR o národných výboroch zo 7. apríla 1945. Výslovne boli zrušené doterajšie obecné, obvodné notárske úrady a okresné i župné úrady a miestne a okresné národné výbory si mali samy zriadiť sebe podriadený demokratický aparát. Na miestne národné výbory prešla právomoc obecnej samosprávy i obecných a obvodných notárov, to isté platilo aj na úrovni okresov a žúp. Pôsobnosť národných výborov mala zahrnúť právomoc bývalej samosprávy i politickej správy. Miestne národné výbory podliehali okresným národným výborom, a tie Slovenskej národnej rade.

Povojnový vývoj v Československu v oblasti verejnej správy teda rozhodne nesmeroval k návratu k predvojnovej verejnej správe. Systém národných výborov, ako ho právne upravil už za vojny prezident Beneš a potom bol vtelený do Košíckého vládneho programu, úplne zavrhol akúkoľvek kontinuitu v tejto oblasti. Zároveň sa začala pripravovať nová československá ústava. Dňa 17. októbra 1946 bol prijatý zákon č. 197 Zb. o ústavnom výbore Ústavodarného národného zhromaždenia, ktorý v zložení 36 členov, podľa zásady paritného zastúpenia, mal vypracovať a predložiť návrh novej ústavy.

V súvislosti s tým sa diskutovala aj otázka, či má byť zachované krajinské usporiadanie, alebo prejsť na menšie administratívne celky.

Diskusiu o tejto problematike okrem iného začal sám prezident Edvard Beneš. Vo svojom prejave, ktorý prednášal do určitej miery symbolicky z balkónu brnenskej radnice, upozorňuje, cit: „*Jiným problémem, který bude nutno řešit v ústavě, bude otázka správy tohoto státu, přesněji jeho správního učlenění. Víte, že se diskutuje veřejně - a bude jistě otázkou diskutovanou i v parlamentě - otázka oblastí, krajů nebo žup. Pociťuje se totiž potřeba tvořit organičtější, pro veřejnou správu výhodnější území nežli jsou například dnešní země, anebo území ucelenější, řekl bych soběstačnější, nežli jsou dnešní okresy.*“¹⁶

Ako dobre vieme, tak práve otázka administratívneho členenia povojnového Československa bola pred voľbami a zostala aj po voľbách jedným z najkomplikovanejších miest na politickej mape vtedajšej doby. Politické strany si tu zvlášť starostlivo obhajovali vlastné záujmy a boli len veľmi málo ochotné pristupovať k nejakým kompromisom, a to nielen v pomerne komplikovanom vzťahu

---

¹⁶ Ústavodárnému shromáždění svěřena vážná úloha. President dr. E. Beneš na triumfální cestě Moravou, Svobodné slovo, 11. júl 1946, č. 155. s. 1.

k slovenskému, ale aj v otázke územného usporiadania Čiech, Moravy a československej časti Sliezska.

Hlavné slovenské politické strany už pred voľbami 1946 prezentovali svoj odpor proti krajskému alebo podobnému zriadeniu.¹⁷ Po voľbách potom predstavitelia demokratickej strany, vedomí si svojej politickej sily, odmietali autonómiu s odkazom, že Slováci sú plnoprávny národ a v žiadnom prípade nie národnostná menšina. Rovnako tak negatívne a snáď ešte s väčším dôrazom sa stavali k modelu krajského zriadenia.¹⁸

Českí komunisti naproti tomu pred voľbami a aj po nich mnohokrát predkladali a vychvaľovali verejnosti model župného zriadenia, hlavne s odkazom na obrovský byrokratický kolos krajských národných výborov, ktorý vraj nemal v celej Európe obdoby.¹⁹ Z dostupných zdrojov vieme, že žiadne ministerstvo nemalo vtedy taký rozsiahly aparát ako zemský (krajský) národný výbor v Prahe.²⁰ Hovorili o prežitosti

starobylého krajského (zemského) systému, jeho nevhodnosti z hľadiska hospodárskej politiky a o kolaborácii politických špičiek tohto systému v čase vojny s nacistami.

Prezident Edvard Beneš zase a jeho politickí spojenci z radov národno-socialistických, ľudoveckých a sociálno-demokratických funkcionárov, ktorí sa len ťažko lúčili s ideou čechoslovakizmu, uvažovali o systéme troch administratívnych celkov, troch krajín (zemí).²¹ Je možné konštatovať, že hlavne národní socialisti a ľudovci niekedy od polovice roku 1945 si uvedomili nedostatok svojich síl k presadeniu krajského zriadenia a začali sa sústreďovať na obmedzovanie právomocí slovenských orgánov.²² Ich postoj k tejto problematike a túžba po modeli vnútorného členenia štátu na tri krajiny je dobre dokumentovateľná v pripomienkach a návrhoch, ktoré podávali pri prácach na novej ústave. Tu sa totiž neustále vracajú k modelu troch krajských správnych celkov.²³

---

¹⁷ Loubal, F.: Samospráva a vládní program. Svobodný zítřek, 18. júna 1946, č. 29, s. 3.

¹⁸ Kaplan, K.: Pravda o Československu 1945 - 1948. Praha 1990, s. 168.

¹⁹ Proč župní zřízení. Rozhovor s předsedou ZNV soudr. Kopřivou, Rudé právo, 17. marca 1946, č. 65, s. 1.

²⁰ Zemský (krajský) národný výbor v Prahe mal k marcu roku 1946 3.234 zamestnancov, obýval 30 budov s 1399 kancelárskymi miestnosťami - Proč župní zřízení. Rozhovor s předsedou ZNV soudr. Kopřivou, Rudé právo, 17. marca 1946, č. 65, s. 1; Podobné údaje predkladal odbornej verejnosti i predseda vlády Klement

---

Gottwald. - Projev na konferenci komunistických pracovníků lidové správy ve Slovanském domě v Praze 16. ledna 1947. In: Gottwald, K.; Spisy XIII, 1946 - 1947. Praha, 1957, s. 122.

²¹ Kaplan, K.: Pravda o Československu 1945 -1948. Praha, 1990, s. 162.

²² Kaplan, K.: Pravda o Československu 1945 -1948. Praha, 1990, s. 169.

²³ Například - Kubeš, Vladimír: Filozofický základ nové ústavy. In: Vědecká ročenka Právnické fakulty MU v Brně. ročník XV- 1947, strana 101.

Veľká aktivita jednotlivých politických strán v tomto smere sa dá doložiť obrovským priestorom, ktorý je vo vtedajšom straníckom tlače problematike centralizácie, decentralizácie, budúceho vnútorného usporiadania štátu a samosprávy venovaný.²⁴

Na základe určitých náznakov z vládneho programu ako celku je možné vyvodiť, že vládny program počítal so štruktúrou obec, okres, krajiny. Hovorí sa v ňom totiž o hospodárskej pomoci obciam, okresom a krajinám. Ďalej potom je tu jednoznačná nadväznosť na Košický vládny program, ktorý pozná iba obecné, okresné, krajinské národné výbory a žiadne iné. Túto myšlienkovú postupnosť aspoň prezentujú národní socialisti, využívajúc ju ako podporu pre svoj model štátoprávneho usporiadania.²⁵

Onedlho po zverejnení vládneho tzv. Budovateľského programu sa tak objavujú

---

²⁴ Dovolím si uviesť príklad už z roku 1945. Slovo národa, oficiálny tlačový orgán Československej strany národno-socialistickej prináša v krátkej dobe za sebou na svojej prvej strane tieto články volajúce po razantnom odporu proti podľa ich názoru stále silnejúcemu centralizmu a uplatňujúce na obhajobu svojich myšlienok okrem iného aj Košický vládny program: Morava odmieta centralistické snahy, Slovo národa, 15. júla 1945, č. 57, s. 1; Suchý, J.: Centralismus a decentralismus, Slovo národa, 17. júla 1945, č.58, s. 1; Loubal, F.: K decentralizaci, Slovo národa. 22. augusta 1945. č. 88, s. 1; Loubal, F.: Bráníme se centralizaci. Slovo národa, 5. októbra 1945, č. 125, s. 1.

²⁵ Loubal, F.: Samospráva a vládní program. In: Svobodný zítřek, 18. júna 1946, ročník II, č. 29, strana 3.

prvé kritiky²⁶ označujúci vládny program z hľadiska samosprávy a členenia štátu za nedostatočný a konštatujúce, že podobné to bolo v tomto smere aj s obsahom Košického vládneho programu.

František Loubal potom vidí hlavnú príčinu týchto nedostatkov vládneho programu v tom, že sa na jeho vypracovaní podieľali politici s malými alebo žiadnymi skúsenosťami zo samosprávy.²⁷ Domnieva sa, že vládny program mal aspoň naznačiť, ako si vláda predstavuje konečný model systému národných výborov. Ďalej potom pokračuje tvrdením, že rokovania o modele štátnej správy a samosprávy sú brzdené z Prahy, kde sa obávajú, aby Morava nepožadovala podobný model verejnej správy ako je na Slovensku, teda národnú radu a povereníkov.

Noviny kritizujú aj nedostatočné ukotvenie hospodárskeho postavenia samosprávy vo vládnom programe a nedostatočnosť finančných zdrojov pre úspešné fungovanie samosprávy, keď sú na ňu navyše nakladané stále ďalšie a ďalšie zodpovedné úlohy a to napríklad tvrdením, cit.: „*Vládny program počíta tiež s účinnou pomocou samospráve, ale márne si v samospráve lámeme hlavy nad tým, ako*

---

²⁶ Pomerne ostrú kritiku v tomto smere prináša napríklad už uvedený článok: Loubal, F.: Samospráva a vládní program. Svobodný zítřek, 18. júna 1946, č. 29, s. 3.

²⁷ Výnimkami sú podľa Loubala len Dr. Zenkl a Msgre Šrámek.

tieto úlohy hospodársky zdoláme, keď staré zdroje príjmov nám boli obmedzené a na nové márne čakáme.“ Špecifickým dokladom tohto stavu je, že vládne uznesenie prijaté ešte za Fierlingerovej vlády o novelizácii zákona, ktorý mal umožniť prevedenie časti zabraných lesov na obce, nielenže nebolo realizované, ale Budovateľský vládny program o ňom taktiež mlčal.

Tento Loubalov názor sa neobjavuje z ničoho nič. Už od konca vojny totiž začínajú najmä z Moravy prichádzať sťažnosti, ale samozrejme aj rozumné návrhy na riešenie mnohých sporných bodov, ktorých spoločným menovateľom je údajná prílišná centralizácia z Prahy, a to či už išlo o otázky spojené s osídľovaním v pohraničí,²⁸ centralizáciou hospodárskeho riadenia alebo o celú inú škálu dôvodov. Ako príklad je možné uviesť povzdych spomínaného Františka Loubala už z roku 1945: „*Nemôžeme ani vymenovať všetky tie krajinské jednoty, krajinské zväzy a podobné zriadenia, ktoré sme mali v krajine Moravskosliezskej za prvej republiky a ktoré teraz miznú jedno po druhom.*“²⁹ V novinových článkoch sa dokonca objavujú aj obavy z možného presťahovania niektorých brnenských

vysokých škôl do Prahy.³⁰ A vývoj týmto smerom pokračoval aj v nasledujúcom období, hoci oficiálne nebola stanovená presnejšia koncepcia, niektorí moravskí politici si stále sťažovali na rastúcu centralizáciu. Kritiku neucelenosti koncepcie modelu štátnej správy a samosprávy potom môžeme nachádzať v literatúre a tlači až do zmeny režimu.

S veľmi prekvapivým názorom na územné rozčlenenie štátu však prišiel pred najširšiu verejnosť František Weyr, a to v období, keď predseda vlády rozdával rozhovory týkajúce sa vládneho programu a možnej podoby budúcej ústavy jeden za druhým,³¹ a keď aj regionálne periodiká vysvetľovali svojim čitateľom a sympatizantom vládny program.³²

Vo svojom článku uverejnenom v Ľudovej Demokracii³³ usvedčoval širokú verejnosť, ale aj odborné právnické kruhy z nedostatočnej znalosti ústavného zákona z 11. apríla 1946 č. 65/1946 Zb. o ústavodarnom Národnom zhromaždení.

²⁸ Morava odmieta centralistické snahy. Slovo národa, 15. júla 1945, č. 57, s. 1.

²⁹ Loubal, F.: Bráníme se centralizaci. Slovo národa, 5. októbra 1945, c. 125, s. 1.

³⁰ Suchý, J.: Centralismus a decentralismus. Slovo národa, 17. júla 1945, č. 58, s. 1.

³¹ Rudé právo, 14. júla 1946, č. 160, s. 1; Odpovede na otázky redakcie časopisu The Czechoslovak Weekly. The Czechoslovak Weekly, 14. júla 1946, c. 28. In: Gottwald, K.: Spisy XIII, 1946-1947. Praha 1957, s. 157-158; Ve svorné spolupráci všech stran a všeho občanstva uskutečníme vládní program, Rudé právo, 20. července 1946, č. 165, s. 1-2.

³² Vládní program a akční plán hospodářské obnovy čsl. Strany lidové, Naše demokracie, 21. júla 1946, č. 29-30, s. 1. Periodikum Naše demokracie bolo týždenníkom čsl. Strany ľudovej na juhozápadnej Morave.

³³ Weyr, František: Jednotný stát a spolkový stát. In: Lidová Demokracie, 13. júla 1946, ročník II, č. 158, strana 1 - 2.

Vyvodzoval totiž z tohto právneho predpisu prekvapivý záver, ktorý unikol aj vtedy Hoffmanovej „oficiálne poučujúcej“ publikácii.³⁴ Totiž, že: „...nemůže býti pochyby o tom, že naše republika podle této nynější úpravy patří do kategorie státních sdružení, jež nazývá běžná státněvědecká nauka státy spolkovými“ (německy *Bundesstaat*).“³⁵

S iným názorom prišiel napríklad profesor Neubauer, keď napísal: „*Prakticky však není ani tak důležité terminologické označení ani zařazení do určité kategorie jako metoda, kterou se dosahuje zamýšleného politického cíle.*“³⁶ Sám sa tu uvedeného názoru drží. Vo svojej práci sa vyjadruje k tzv. autonómii územných oblastí a vyššie uvedenú problematiku popisuje ako okrajovú záležitosť.³⁷

Komunistický návrh vypracovaný ústavnou komisiou pre ÚV KSČ v období júl - október 1946 s krajiniským zriadením nepočítal.

Ľudová strana zase príliš nepočítala s národnými výbormi, čo bolo zrejmé z programu prijatého na zjazde 2. apríla 1946, v ktorom nájdeme len zmienku o

tom, že ľudovci predpokladajú existenciu ľudovej správy, preniknutú duchom pravej demokracie a organizované podľa krajín. O právomoci, zásadách organizácie a podobných otázkach sa nezmienili ani slovom. Ucelenejšiu predstavu predložili v návrhu ústavy, ktorý publikovali na začiatku roka 1948.³⁸

Širšie sa národnými výbormi zaoberala sociálna demokracia. Prvé predstavy, formulované už v roku 1945, boli pomerne značne radikálne a plne sa v nich počítalo s existenciou národných výborov vytvorených ľudom, nadaných všestrannými právomocami.³⁹ V ďalších rokoch však môžeme pozorovať určitý názorový posun. Najucelenejšie totiž predstavu tejto strany o vývoji štátnej správy formuloval I. Dérer, ktorý vychádzal z toho, že republika by sa mala v zmysle tradícií rozdeliť na tri krajiny, každá v čele s legislatívno-exekutívnym centrom, predstavovaným snemom a vládou. Administratívna agenda mala byť dôsledne decentralizovaná tak, že každú oblasť by spravoval príslušný krajiniský úrad alebo rada, riadená ministrom, ktorý by zároveň zasadal aj v ústrednej vláde ČSR. Miestnu správu zveroval návrh národným výborom krajiniským, župným a

³⁴ Ústavodárné Národní shromáždění a řád volení do něho, Praha 1946, s. 15.

³⁵ Weyr, F.: Jednotný stát a spolkový stát. Lidová Demokracie, 13. júla 1946 č. 158, s. 1.

³⁶ Neubauer, Z.: Ústava moderní demokracie. Pramen. Brno, 1946, s. 37.

³⁷ Neubauer, Z.: Ústava moderní demokracie. Pramen. Brno, 1946, s. 36 - 40.

³⁸ Co chce Československá strana lidová, Praha 1946, s. 5.

³⁹ Program akčného výboru Československé sociální demokracie, Plzeň 1945, s. 7, 13.

obecným, podriadeným ministerstvu vnútra.⁴⁰

Tento projekt bol zrejme výrazne ovplyvnený úvahami predného štátovedca Z. Pešku, ktorý tiež počítal s existenciou krajskej organizácie správy ukončené oblastnými snemami, ktoré by vytvárali vládne orgány. Tieto mali byť nadradené nad župnými a obecnými národnými výbormi, ktorých postavenie však tento autor bližšie nešpecifikoval.⁴¹

Z rozboru týchto názorov je zrejmé, že ich autori sa snažili aspoň priblížiť predvojnovému administratívne systému, ale museli vychádzať z reality existencie národných výborov.

S kritikou krajského zriadenia naopak vystúpil predstaviteľ Demokratickej strany M. Kvetko, ktorý sa snažil presadiť čo najväčšiu autonómiu pre slovenské orgány. Veľmi ťažko taktiež niesol široké právomoci, ktorými boli vo vtedajšej dobe vybavené národné výbory, a vo svojom projekte s niečím takým vôbec nepočítal.⁴²

Najväčšiu pozornosť venovala otázke ústavy a v súvislosti s tým aj štátnej správe národno-socialistická strana. Hovorilo sa o nej najmä v jej programe z roku 1947.

Rozhodovanie národných výborov malo byť pod kontrolou správneho súdництва, neexistovala podriadenosť úradníkov voleným funkcionárom a orgánom národných výborov.⁴³ Mnohé z týchto myšlienok sa neskôr ocitli v oficiálnom návrhu ústavy, ktorý vypracoval prof. Kubeš a zverejnil v publikácii O novú ústavu. Podobne ako sociálni demokrati zotrvali na čechoslovakistickej koncepcii, čo sa prejavilo i v tom, že neuznávali existenciu Slovenskej národnej rady, ktorú mal nahradiť krajský snem pre Slovensko, a rovnako sa to malo zriadiť aj v Čechách a na Morave. Krajiny mali zároveň tvoriť hlavný rámec správneho systému, ktorého nižšie články napriek tomu predstavovali okresy a obce, v ktorých štátnu správu a samosprávu by obstarávali národné výbory. Aká mala byť ich právomoc a pôsobnosť, o tom návrh podrobnejšie nehovoril, zato v duchu spomínaného programu strany venoval veľkú pozornosť právnym garanciam ich činnosti. Samotná dikcia ustanovenia § 110 návrhu, kde sa hovorilo o vnútornej správe a samospráve, naznačovala, že sa jeho tvorca stále pohyboval v systéme dvojkoľajnej správy. Uvoľňovala sa tu podriadenosť výkonného aparátu národných výborov jeho volenej zložke

---

⁴⁰ Dérer, I.: Košický vládní program a nová ústava, Praha 1947, s. 32 - 38, 45.

⁴¹ Peška, Z.: Jakou republiku, Praha 1946, s. 23-25.

⁴² Kvetko, M.: K základom ústavného pomeru česko-slovenského, Bratislava 1947, s. 67-68.

---

⁴³ Návrh programu Československé strany národně socialistické pro XIV. valný sjezd, Praha (neuvedeno), s. 56, 61, 171 - 172.

tým, že úradníctvo malo byť vymenované krajinou vládou či dokonca celoštátnymi orgánmi. Počítalo sa konečne aj s tým, že popri národných výborov by mohla byť časť administratívnych funkcií zverená iným orgánom.⁴⁴

Avšak všetky nekomunistické návrhy koncipovania novej československej ústavy neboli zohľadnené. Definitívne diktatúra jednej strany po februári 1948 to úplne znemožnila. Základom ústavy sa stal komunistický návrh z pera V. Procházky, ktorý bol 9. mája 1948 aj schválený. Ústava nepočítala s krajinami, naopak zakotvovala systém krajských národných výborov. Národné výbory charakterizovala ako nositeľa a vykonávateľa štátnej moci (ako pracovnú korporáciu), bez toho aby robila rozdiel medzi štátnou správou a samosprávou. Národným výborom bol zverený výkon správy vo všetkých ich odboroch, zároveň sa zúčastňovali aj na fungovaní ďalších sfér činnosti štátneho aparátu i ekonomiky.⁴⁵

Ďalší vývoj organizácie štátnej správy sa teda uberal v smere, ktorý ústava

naznačila. Bezprostredne po prijatí ústavy sa v dňoch 26. až 27. júna 1948 v Kroměříži uskutočnil celoštátny zjazd národných výborov, ktorý vymedzil hlavné zásady nového správneho zriadenia. Tieto zásady boli potom zahrnuté do zákona č. 280/1948 Zb. o krajskom zriadení, ktorým sa definitívne v celom Československu zlikvidovalo krajské zriadenie. Krajina česká, Moravskosliezská krajina, ako aj Slovenská krajina, prestali existovať. O tom, že toto riešenie nebolo šťastné, nás minimálne presvedčilo štyridsať rokov značne problematického fungovania štátnej správy v Československu.

---

⁴⁴ Kubeš, V.: O novou ústavu, Praha 1948. s. 95-99; Kubeš, V.: Filozofické základy nové ústavy, Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, XV, Brno 1947, s. 86-87, 103.

⁴⁵ Tlače k správam o schôdzach Ústavodarného národného zhromaždenia Republiky československej, tlač 1227 zo dňa 7.5.1948; Správy o schôdzach Ústavodarného národného zhromaždenia Republiky československej, zápis zo 112-114. schôdze zo dňa 7.- 9. 5. 1948.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

Potasch, P.: Povojnová právna úprava správnych deliktov – priestupkov v ČSR a jej možné reflexie v súčasnosti. In: *Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – Vedecký časopis Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2010, č. 3/2010.

Potasch, P.: Všeobecné správne konanie. In: Potasch, P. et al. *Vybrané správne procesy (teoretické a praktické aspekty)*, Eurokódex : 2010, str. 44, ISBN 978-80-89447-19-0

Gronský, J.: Dějiny československého státu a práva 1938 – 1948. Praha: 1971.

Laškovička, B.: V Londýně za války. Praha: 1978.

Novotný, J.: Boj o první legální úpravu národních výborů v roce 1944, *Právněhistorické studie* 21. Praha: 1978.

Kučera, B.: Prozatímní národní shromáždění. In: *Právník*, 1976, č. 3.

Program prvej vlády Národnej fronty Čechov a Slovákov. Zbierka dokumentov. Praha: Ministerstvo informací, 1945.

Ústavodárnému shromáždění svěřena vážná úloha. President dr. E. Beneš na triumfální cestě Moravou. In: *Svobodné slovo*, 11. júla 1946, č. 155.

Kaplan, K.: Pravda o Československu 1945 - 1948. Praha: 1990.

Proč župní zřízení. Rozhovor s předsedou ZNV soudr. Kopřivou. In: *Rudé právo*, 17. marca 1946, č. 65.

Prejav predsedu vlády Klementa Gottwalda na konferencii komunistických pracovníkov ľudovej správy v Slovanskom dome v Prahe 16. januára 1947. In: *Gottwald, K.; Spisy XIII, 1946 - 1947*. Praha: 1957.

Kubeš, V.: Filozofický základ nové ústavy. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU v Brně*. Brno: 1947, ročník XV.

Kubeš, V.: O novou ústavu. Praha: 1948.

Morava odmítá centralistické snahy. In: *Slovo národa*, 15. júla 1945, č. 57.

Suchý, J.: Centralismus a decentralismus. In: *Slovo národa*, 17. júla 1945, č. 58.

Loubal, F.: K decentralizaci. In: *Slovo národa*. 22. augusta 1945. č. 88.

Loubal, F.: Bráníme se centralizaci. In: *Slovo národa*, 5. oktobra 1945, č. 125.

Loubal, F.: Samospráva a vládní program. In: *Svobodný zítřek*, 18. júna 1946, č. 29.

Rudé právo, 14. júla 1946, č. 160; Odpovede na otázky redakcie časopisu *The Czechoslovak Weekly*. *The Czechoslovak Weekly*, 14. júla 1946, č. 28. In: *Gottwald, K.; Spisy XIII, 1946-1947*. Praha: 1957.

Ve svorné spolupráci všech stran a všeho občanstva uskutečníme vládní program, *Rudé právo*, 20. července 1946, č. 165.

Vládní program a akční plán hospodářské obnovy čsl. Strany lidové. *Naše demokracie*, 21. júla 1946, č. 29-30.

Weyr, F.: Jednotný stát a spolkový stát. In: *Lidová Demokracie*, 13. júla 1946, ročník II, č. 158.

Ústavodárné Národní shromáždění a řád volení do něho. Praha: 1946.

Neubauer, Z.: Ústava moderní demokracie. Brno: Pramen, 1946.

Co chce Československá strana lidová. Praha: 1946.

Program akčního výboru Československé sociální demokracie. Plzeň: 1945.

Dérer, I.: Košický vládní program a nová ústava. Praha: 1947.

Peška, Z.: Jakou republiku. Praha: 1946.

Kvetko, M.: K základom ústavného pomeru česko-slovenského. Bratislava: 1947.

Návrh programu Československé strany národně socialistické pro XIV. valný sjezd. Praha: (rok neuvedený).

Cesta ke květnu I., 1. Praha: 1965.

Tlače k správam o schôdzach Ústavodarného národného zhromaždenia Republiky československej, tlač 1227 zo dňa 7.5.1948.

Správy o schôdzach Ústavodarného národného zhromaždenia Republiky československej, zápis zo 112-114. schôdze zo dňa 7.- 9. 5. 1948.

Československé listy č. 9 a 16 z 15. mája 1944 a 1. septembra 1944.

Nové zákony a nařízení Československé republiky 1945. Praha: 1945, roč. VII -1.

Úradný vestník československý.